



Malmö högskola
Lärarytbildningen
Barn Unga Samhälle

Examensarbete
15 högskolepoäng

Små barns samspel

Toddlers' interaction

Emilija Jakovljević
Jannice Abrahamsson

Lärarexamen 120hp
Barndoms- och ungdomsvetenskap
2009-05-07

Examinator: Jutta Baldin
Handledare: Caroline Ljungberg

Abstract

Abrahamsson, Jannice & Jakovljevic Emilija (2009). *Små barns samspel*.

Malmö: Lärarutbildningen Malmö högskola

Examensarbetet handlar om de yngsta barnens samspel och hur detta samspel ser ut i för barnen vardagliga situationer. Syftet är att få en djupare förståelse av hur samspel mellan ett- till tvååringar kommer till uttryck och att även göra en jämförelse mellan en åldersintegrerad ett- till tvåårsgrupp och en åldersblandad ett- till femårsgrupp.

Följande frågeställningar har besvarats:

- Hur ser samspelet ut mellan barn i åldern ett till två år?
- Hur ser detta samspel ut i matsituationer och i den fria leken?
- Vilka likheter respektive olikheter finns i de olika undersökningsgrupperna?

De teoretiska utgångspunkterna har varit utvecklingspsykologen Daniel Sterns fyra relaterandedomäner, känslan av ett *uppvaknande själv*, känslan av ett *kärnsjälv*, känslan av ett *subjektivt själv*, känslan av ett *verbalt själv* och ett sociokulturellt perspektiv med utgångspunkt i psykologen Lev Vygotskijs tankar om kreativitetens betydelse för barns lärande.

För att kunna besvara våra frågor har vi videofilmade och genomfört observationer på två olika förskolor. Detta har skett på en ett- till tvåårsavdelning och en ett- till femårsavdelning. Resultatet visar att barnen använder främst sin kropp för att uttrycka sig och har ögonkontakt med varandra innan samspelet börjar. Samspel med imitation i många former var det som ofta förekom i vår studie.

Nyckelord: samspel, kroppsspråk, lek, imitation, Daniel Stern, Lev Vygotskij

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Syfte och frågeställningar.....	8
1.3 Disposition	9
2. Teori och tidigare forskning	10
2.1 Begreppsförklaringar.....	10
2.1.1 Samspel	10
2.1.2 Sociala relationer	10
2.2 Teoretiska utgångspunkter	10
2.2.1 Daniel Stern.....	10
2.2.2 Lev Vygotskij.....	12
2.3 Tidigare forskning	13
3. Metod	15
3.1 Metodval.....	15
3.2 Urval.....	16
3.3 Genomförande	17
3.4 Forskningsetiska övervägande	18
3.5 Analysbeskrivning.....	19
4. Resultat och analys	20
4.1 Vad gör barnen när de samspelar?	20
4.2 Samspel med imitation	21
4.3 Samspel med rörelse och kroppsspråk	23
4.4 Samspel som uttrycker glädje och empati.....	25
4.5 Samspel med konflikter.....	27
4.6 Fantasi	28
4.7 Samspel vid matsituationer	30
4.8 Sammanfattning och slutsatser.....	32
4.8.1 Imitation	32
4.8.2 Kommunikation, kroppsspråk och glädje.....	33
4.8.3 Konflikter	34
4.8.4 Skapande och kreativitet.....	34
4.8.5 Vid maten kan allt hända.....	35
5. Diskussion och kritisk reflektion	36
5.1. Metoddiskussion.....	37
5.2 Resultatdiskussion.....	37
5.3 Slutord	38
Referenser	39

1. Inledning

Ljuva lek som är i barndomen.

Ge mig tid och plats för leken.

Låt mig få ha min barndom

och låt mig slippa vara, vad

du tycker att jag ska bli.

Giv mig långtråkigheten

på det att jag må inse att

livets guldkant kommer ur min egen

skaparkraft.

Avbryt mig inte i onödan utan

respektera mig i kreativitetens,

fantasins och inlevelsens namn.

Amen

(Norén Björn 1990 s.135)

Vi som skriver detta examensarbete arbetar båda två på förskolor med barn i åldrarna ett till fem år och vet hur viktigt det är att kunna samspela med andra. För att man ska kunna samspela med andra människor i sin omgivning är leken en viktig del, som barn lär sig redan som små. Leken är byggstenarna i ett fungerande samspel och en social samvaro med andra människor (Niss & Söderström 1996 s.42).

Vad är samspel? Har barn i ålder ett till två år ett samspel med varandra? Hur ser det sociala samspelet ut mellan ett- och tvååringar? Det som fångade vårt intresse för just dessa frågor är det faktum att vi får in allt yngre barn på våra förskolor. Vi vill studera hur detta samspel uppstår och hur det kan se ut. Samspel och lek med andra är en betydelsefull del av det lilla barnets liv och utveckling (Løkken m.fl., 2006 s.13). Vi kommer i denna studie att undersöka hur barn i åldrarna ett till två år kommunicerar och samspelar med varandra. Vi kommer även i vår studie att undersöka likheter och olikheter i samspelet, mellan barn som är på en avdelning med ett- till tvååringar och en avdelning med barn i åldersblandad grupp ett till fem år.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta examensarbete är att få en djupare förståelse för små barns samspel i leken och i olika vardagssituationer på förskolan. Hur gör barnen när de tar kontakt med varandra? Hur fungerar samspelet när barnen inte kan kommunicera med varandra verbalt? Får barnen i förskolans miljö det utrymme de behöver för att ha ett samspel med varandra? Hur ser det sociala samspelet ut mellan ett- och tvååringar? Vi vill också jämföra vilka likheter och olikheter det finns i dessa barns samspel med varandra i åldern ett till två år, när de är på en småbarnsavdelning eller om de är på en avdelning där det är åldersblandat. Därför har vi tänkt undersöka barnen på två olika förskolor som ligger i två olika bostadsområden. Den ena förskolan har avdelningar anpassade för enbart barn i ålder ett till två år och den andra har blandade åldrar mellan ett till fem år.

Vi vill också väcka en medvetenhet hos oss själva och andra om så kallade ”toddlare” det vill säga de yngsta barnen. Toddler betyder ”den som tultar”. Enligt Løkken kännetecknas toddler av en kroppslig kultur snarare än en språklig. Det är med kroppen de yngsta skapar sina relationer och därmed sitt lärande (Løkken 2008 s.35).

Barn söker och erövrar kunskap genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, men också genom att iakttä, samtala och reflektera. Lärandet skall baseras så väl på samspelet mellan vuxna och barn som på att barnen lär av varandra. (Utbildningsdepartementet 1998 s.6)

Följande frågeställningar har vi formulerat för att kunna söka svar i relation till vårt syfte:

- Hur ser samspelet ut mellan barn i åldern ett till två år?
- Hur ser detta samspel ut i matsituationer och i den fria leken?
- Vilka likheter respektive olikheter finns mellan de två undersökningsgrupperna?

1.3 Disposition

Vårt examensarbete är uppdelat i fem kapitel där vi börjar med att presentera vårt syfte och frågeställningar i kapitel ett. I kapitel två presenterar vi teorier och tidigare forskning som är relevant för vår studie. De teoretiska utgångspunkter som vi har valt i vårt arbete är Daniel Sterns tankar om den socioemotionella utvecklingen och Lev Vygotskijs tankar om den sociokulturella utvecklingen. De forskare som vi tagit hjälp av inför våra frågeställningar har forskat om de minsta barnens samspel och lek. Dessa är psykologen Elin Michelsén, professor i pedagogik Gunvor Løkken samt lekforskaren Birgitta Knutsdotter Olofsson. I det tredje kapitlet, tar vi upp hur vi har gått till väga och beskriver våra undersökningsgrupper och de etiska forskningsprinciperna. I kapitel fyra presenterar vi vår insamlade empiri och kopplar den till relevant forskning och teori. Vi har delat in vårt resultat i fem olika ”tema”, imitation, kroppsspråk, glädje och empati, fantasi samt matsituationer. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av alla teman och egna slutsatser. Vi presenterar likheter och olikheter mellan de olika undersökningsgrupperna. Det sista kapitlet, kapitel fem, innehåller en diskussion och kritisk reflektion över vårt examensarbete som till sist avslutas med ett kort slutord.

2. Teori och tidigare forskning

I detta kapitel kommer vi att presentera tidigare forskning, teorier och begrepp som vi använder oss av i vår undersökning och som är kopplade till vårt undersökningsområde.

2.1 Begreppsförklaringar

2.1.1 Samspel

Samspel mellan människor innebär att det är två eller flera individer som agerar språkligt eller kroppsligt och då utbyter erfarenheter. Michélsen menar att när barn har ett samspel har de ett gemensamt mål och de influeras av varandras aktiviteter. Hon menar även att kroppsspråket är dominerade i samspelet mellan de yngre barnen. Barn lär sig samspela med andra, de lär sig att uttrycka sig och att kommunicera. Enligt Vygotskij uppmuntrar samarbetet mellan barn till ett kreativt tänkande och därigenom skapas nya idéer och lärande i form av upptäckande och det är då utveckling sker (Strandberg 2006 s.25). Stern menar att genom att ha samspel med andra människor blir man sig själv (Stern 2003 s.21).

2.1.2 Sociala relationer

Enligt Vygotskij är ”tillgång till andra människor, det nav som all utveckling snurrar kring” (Strandberg 2006 s.27). Han menar att barn föds som socialt kompetenta och har tidigt relationer till andra. Vi utvecklas och lär i två steg, först tillsammans med andra och därefter i vårt eget tankearbete. Samspel är, lärande och utveckling, och där har språket en stor betydelse. Genom samspel får barnet kontakt med det sociala redskap som kallas språk. I samtal med andra samlar barnet på sig utgångsmaterial för sitt inre tänkande. Genom språket samlar barnet på sig kunskap som blir till egen tankeverksamhet. Denna kombination av inre och yttre aktiviteter är grunden till allt lärande (a.a. s.47- 48). Birgitta Knutsdotter Olofsson skriver om lekens betydelse för den sociala utvecklingen och att barn skapar sig en social kompetens genom lek med andra barn (Knutsdotter Olofsson 1998 s.198).

2.2 Teoretiska utgångspunkter

2.2.1 Daniel Stern

Daniel Stern är en amerikansk psykoanalytiker och spädbarnsforskare som forskar om vad som händer i barnets inre, hur barn uppfattar sig själva och omgivningen. Stern menar att genom att ha ett samspel med andra blir man sig själv. Så fort ett barn är fött samspelar det med människorna som finns runt omkring barnet. Genom kommunikation och gemenskap med andra människor blir vi oss själva. Sterns teori handlar om självutveckling och han anser att det inte finns några speciella utvecklingsperioder som måste följas. Han har en så kallad

”domänmodell” som bygger på olika känslor av själv, socioaffektiva kompetenser och sätt-att-vara-tillsammans-med-andra. Han menar att man hela tiden bygger på sina kunskaper efter hand som man lär sig nya. De individuella domänerna påverkar varandra och är aktiva och utvecklas genom hela livet (Stern 2003 s.21, 22). Sterns modell består av fyra domäner som beskriver olika kategorier av känslan av ”själv”, känslan av ett *uppvaknande själv*, känslan av ett *kärnsjälv*, känslan av ett *subjektivt själv*, känslan av ett *verbalt själv*.

I *uppvaknande själv* finns kärnan till allt skapande och inläring med hjälp av alla känslor och sinnesupplevelser. Stern menar att barn och föräldrar lär känna varandra genom att försiktigt ha ett gemensamt samspel, hålla ögonkontakt och lära känna varandras dofter och röster (Brodin & Hylander 2005 s.28-29). Barnen lär känna och upplever sin sociala värld i denna domän. Denna känsla av själv utvecklas och består hela livet (Stern 2003 s.91).

Vid två till tre månader går barnen in i en känsla av kärnsjälv, där Stern har delat upp *känslan av kärnsjälv* i två delar: *Själv kontra annan* och *själv-tillsammans-med-andra*. Han menar att i dessa perioder kan barnet använda sig av sina handlingar och ha ett mer socialt samspel med andra människor (Stern 2003 s.125). Genom joller, leende och att använda sin blick kan barnet styra samspelet och utveckla en förmåga till turtagande, vilket är grunden till en dialog mellan barn och vuxen eller barn och barn. När en vuxen pratar med ett spädbarn härmar vi barnets rörelser och barnet imiterar den vuxna. Det blir ett samspel som bollas fram och tillbaka. Det är svårt att som vuxen låta bli att ”svara på det samspel” som ett litet barn delar med sig. Vissa barn har lättare att ta efter än andra och yngre barn har lättare att imitera andra människor direkt utan att veta om att de härmar och har ett samspel (Brodin & Hylander 2005 s.47). Det som är det avgörande i kärnsjälvet är att barnen har utvecklat en känsla att förstå sig själv, att barnet kan agera själv och att man är en egen individ och inte sitter ihop med någon annan. Barnet har egna känslor, upplevelser och minnen.

Känslan av ett subjektivt själv inträffar när barnet är mellan sju och nio månader gammalt och har upptäckt att det själv och andra människor omkring barnet har ett psyke, ett medvetande (Stern 2003 s.184). Barnet utforskar att man kan ha ett psykiskt samspel med blickar, mimik, kroppsspråk och verbala ljud. I denna domän blir barnen även medvetna om att det vill saker och kan förmedla sina viljor. De blir självmedvetna om vad de vill göra och vad de vill ha, men även vad andra människor i deras närvaro har för intentioner och vill (Brodin & Hylander 2005 s.59-60). I denna domän menar Stern att barnen nu kan uppleva och förstå

samförstånd med andra utan att använda ord, vilket innebär att barnen kan tolka signaler, uttryck och inre upplevelser som önskningar och känslor.

När barn är mellan femton och arton månader börjar de använda symboler för att kommunicera om föremål eller människor, och de upplever sig själva på ett nytt sätt. Denna känsla kallar Stern för *känslan av ett verbalt själv*. Genom språket kan barnet nu ge en berättelse om sitt eget liv och kan förmedla sina erfarenheter och dela de med andra. Vid arton månader kan barn utföra en försenad imitation, vilket innebär att barnet kan upprepa en situation som det sett dagen innan eller flera dagar innan. För att kunna göra en försenad imitation måste barnet ha möjlighet att utnyttja två olika tolkningar av vad som händer. En av hur "förebilden" uppförde sig och en av sin egen uppfattning av händelsen (Stern 2003 s.224-226). För att kunna genomföra en fördröjd imitation måste barnet kunna se sig själv utifrån. Detta betyder att barn kan referera till sig själva och saker som de gör. De börjar också visa empati och har ett intresse för andras känslor, där de själva vill trösta eller hämta en vuxen när en kamrat är ledsen (Brodin & Hylander 2005 s.82).

2.2.2 Lev Vygotskij

Lev Vygotskij var en rysk psykolog som utvecklade den kulturhistoriska teorin. Denna psykologiska teori innebär att vi människor skapar våra föreställningar om vår omvärld för att kunna bli medvetna om den. Våra känslor och tankar hör samman och det är både känslan och tanken som styr vårt skapande. Kreativitet betyder ny aktivitet som vi människor skapar, denna konstruktion finns bara i vårt inre. Vygotskij ansåg att alla människor är kreativa och han kallade den här skickligheten för fantasi. Han menade att fantasi och verklighet hör ihop och att desto större upplevelser vi får i verkligheten, desto fler möjligheter till fantasi. Hos barn uppstår kreativitet vid tidig ålder och detta ser man bäst i barnens lekar. Det är genom leken barn återskapar sina upplevelser. En kreativ bearbetning i leken gör att upplevda erfarenheter blir till ny verklighet som uppfyller barnens egna intressen. Det är via fantasin som barn tyder sina erfarenheter och sina känslor. Denna skicklighet att sätta samman gamla och nya erfarenheter är grunden till allt skapande (Vygotskij 1960 s.11-16). Vidare menar Vygotskij att barns kreativitet inte genast uppstår utan är något som utvecklas gradvis och långsamt och från enkla former till mer sammansatta. Varje ålder och period i barndomen har sin egen utmärkande form av skapande. Denna kreativitet sker inte som en avskild händelse i barns handlande utan i samband med annan mänsklig verksamhet. Vygotskij menar att fantasi är en livsviktig funktion och att det finns fyra elementära former av samband som binder

samma fantasin med verkligheten. Det *första sambandet* innebär att det som skapats i fantasin alltid är hämtat från verkligheten och från våra egna erfarenheter. Därigenom blir fantasins skapande direkt beroende av rikedom och mångfalden i våra tidigare erfarenheter. Vygotskij menar att det är mycket viktigt att vidga barns erfarenheter så att de får en stabil grund för sitt skapande (a.a. s.20).

Det *andra sambandet* mellan fantasin och verkligheten består av fantasiprodukterna av omskapade element från verkligheten. Våra tidigare erfarenheter blir till nya kombinationer av upplevelser och vi kan med fantasins hjälp vidga vår erfarenhetsvärld.

Det *tredje sambandet* är det känslomässiga sambandet, vilket innebär att fantasin blir ett uttryck för våra känslor. Det vi skapar i fantasin och i anknytning till saker ur verkligheten grundar sig på en gemensam känsla som förenar dessa saker. Våra känslor har ett stort inflytande över denna kombination av fantasi och verklighet.

Det *fjärde sambandet* innebär att det skapas något nytt genom fantasin. Det är alltså inget hämtat från vår erfarenhetsvärld och inget verkligt föremål. Utan här blir fantasi till verklighet. Ett exempel som Vygotskij nämner i detta sammanhang är att man kan ta vilken teknisk apparat som helst som skapats av människans kombinatoriska fantasi och att dessa ting efter sitt skapande har blivit verkliga för oss. Vygotskij menar också att miljön omkring oss är viktig för fantasin. Det som barn upplever genom syn och hörsel blir grunden för deras skapande och genom dessa förnimmelser samlar barn material för sin fantasi (a.a. s.36).

2.3 Tidigare forskning

Forskning om de yngsta barnens samspel började redan på 1920- och 30-talen då menade man att de yngre barnen var osociala och inte hade något samspel med varandra. Forskning om de yngsta förskolebarnens samspel avstannade under fyrtio år, mycket på grund av Piagets teorier om egocentrering. På 1970-talet kom forskning om de yngre barnen i gång igen, och bestod då mest av experimentella studier. En stor orsak till att forskare fick en ny bild av de mindre barnen var att filmkamera började användas. Genom denna nya teknik fick forskarna fram att barn tidigt hade ett socialt samspel med jämnåriga barn.

När det gäller tidigare forskning har vi inspirerats av Elin Michelsén. Hon har skrivit en doktorsavhandling som beskriver samspelet mellan de yngre barnen i förskolan. Hon menar att samspel är när ”barnen har ett gemensamt fokus och/eller att det i sitt agerande påverkas av varandra på ett eller annat sätt” (Michelsén 2004 s.12). Detta inträffar ofta när små barn möts eller träffas. Hon menar också att förskolan är en plats där barnen får nya sociala utmaningar som lockar barnen till samspel, som är bra för den individuella utvecklingen. Michélsen anser att samspelet mellan de minsta barnen inte behöver vara mer än en till två minuter. I de korta samspelssekvenserna händer mer mellan barnen och det förekommer mer konflikter än i de längre samspelssekvenserna. När de minsta barnen kommunicerar i samspelsituationerna är det kroppsspråket som är det framträdande, även om de ibland använder sig av enstaka ord som kompletteringar. De använder sina ögon, röster, mimik och olika gester för att kommunicera och uttrycka sina känslor (Michelsén 2004 s.70). Michelsén menar att barnen har *rörelseglädje*, barnen finner en glädje i att röra på sig och uttrycker sina känslor med hjälp av kroppsrörelser (Michelsén 2004 s.94). Även när barnen upplever något nytt, spännande, busigt eller något särskilt lustfyllt uttrycker barnen sin glädje med skratt och glädjerop. Michelsén anser att barns känslouttryck har en smittande inverkan, vilket hon tror hänger ihop med människans tendens att imitera andra. Hon menar att känsla och kropp hör ihop, när vi imiterar en glad känsla känner vi oss glada och vi visar med kroppen och ansiktsuttrycket att vi känner glädje. Samma gäller när vi imiterar en ilsken eller ledsen känsla. Eftersom känslor och glädje ofta är smittande hos barn är det en social handling som kan locka och uppmuntra andra till samspel (Michelsén 2005 s.94-95). När barn imiterar och följer varandra har de ett tyst samförstånd med varandra. Barn förstår varandra och vet vad leken ska gå ut på utan att behöva prata. Även ögonkontakt är ett sätt att starta samspel på, barn byter blickar och sätter igång med leken, reglerna och innehållet i leken skapas under tiden (Michelsén 2005 s.123).

Även Gunvor Løkken, som är professor i förskolepedagogik har gjort mycket forskning kring småbarn och deras samspel. Det är Løkken som har inspirerat Michelsén i hennes forskning på svenska förskolor. Løkken har skrivit en doktorsavhandling om toddlarkultur. Hon menar att även de yngsta barnen ska ses som kompetenta och aktiva i sitt eget lärande och att de främst använder *toddlarkroppen* när de formar sin lek. Enligt Løkken så förstår det lilla barnet sin omvärld med kroppen. Det är kroppen som är utgångspunkt i tillvaron där språket förenas med kroppens rörelser. Hon kallar deras sociala umgänge för toddlarkultur. Den innebär att det är en kultur som skapas av jämnåriga ett- till tvååringar i det dagliga umgänget i förskolan.

Toddlare är barn som är ett och två år gamla och de kännetecknas av en speciell rörelse och gångsätt. Løkken menar att de yngsta barnen samspelar via sin kropp. Det är genom kroppen som vi lär och förstår saker och ting innan vi ens kan sätta ord på det som vi lärt. Hon vill visa i sin avhandling att de yngsta barnen är sociala individer och att en social samvaro har stor betydelse för denna kultur (Løkken 2008 s.15).

Birgitta Knutsdotter Olofsson forskar om barns lek och vi har tagit del av hennes teorier om leken i vår studie. Hon menar att i lekens värld är allt möjligt och att barnens inre föreställningar möter verklighet. Barn använder sig av två metoder för att utöka sin kunskap. Den ena är att barnen genom leken och skapande får en spontan inläring som de efteråt inte är medvetna om. Barnen kan sällan berätta vad de lärt sig. Den andra är att de får undersöka och experimentera och på så sätt bli medvetna om att det sker ett lärande (Knutsdotter Olofsson 1998 s.172). Knutsdotter Olofsson menar att leken har stor betydelse för barns utveckling. Via lek så utvecklar barn sina färdigheter, sin motorik, sitt tänkande, sin självkänsla och sitt samspel med andra. Vid tidig ålder handlar leken om att upptäcka den fysiska världen, för att sedan successivt övergå till rollek. Barn visar både språkligt, kroppsligt och använder sig av olika material för att skapa och därmed göra sin värld meningsfull. Enligt Knutsdotter Olofsson är lek beteende som upprepas för sin egen skull och för att det är tillfredsställande att kunna behärska en viss handling och även en frivillig och lustbetonad aktivitet som inrymmer både ord och handling som ofta sätter sig över verkligheten som om aktiviteter (Knutsdotter Olofsson 2003 s.42). Genom leken så händer det något viktigt med barns lärande, och det är det faktum att barn lär tillsammans och dessutom lär de av varandra (Pramling Samuelsson & Carlsson 2003 s.26).

3. Metod

I detta kapitel redogör vi för vårt tillvägagångssätt för att få svar på våra frågor och vilka undersökningsmetoder vi använt. Vi kommer även att beskriva hur undersökningsgrupperna ser ut på de förskolor vi gjort våra undersökningar. Därefter presenterar vi de forskningsetiska krav som vi har följt.

3.1 Metodval

I denna undersökning har vi som syfte att få en djupare förståelse för hur små barns samspel ser ut. Vi vill också göra en jämförelse mellan två förskolor och ta reda på hur barnen i åldern ett till två år samspelar med varandra och om det är en skillnad på en småbarnsavdelning eller

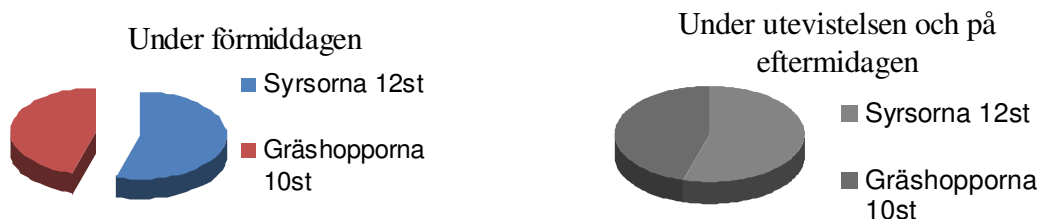
en med blandade åldrar. I vår undersökning har vi använt oss av en kvalitativ forskningsmetod, som innebär att vi har undersökt olika samspel för att få en helhetsbild av de samspel vi observerat. Vi har dragit slutsatser från vårt insamlade material och försökt få en insikt istället för en förklaring. Detta har vi gjort genom att observera barnen i deras kända miljö så att de kunde känna sig trygga, vilket är viktigt för att få en intimitet och öppenhet för det vi ville undersöka. En kvalitativ metod passar bäst när man vill reflektera, fördjupa sig eller om man vill skaffa sig ny kunskap (Løkken m.fl.1995 s.29-30). När man använder sig av en kvalitativ undersökning behandlar man oftast kvalitativ data som inskaffas via intervjuer, observationer, dagböcker eller videoinspelningar som sen bearbetas och analyseras (Patel & Davidsson 2003 s.14).

Med hänsyn till att alla barn inte kan uttrycka sig verbalt, utan bara säger enstaka ord har vi valt att använda oss av videoobservationer, penna och papper för att samla in material till vår empiri. Videoobservationer är ett bra sätt att samla in information på för det ger observatören en möjlighet att kunna titta på situationerna som äger rum, flera gånger, vilket är till stor hjälp när vi ska utvärdera och tolka materialets innehåll. Videokameran har också en större potential att observera mycket mer än vad vi som observatörer hinner se och anteckna med egna ögon (Lindahl 1998 s.82). Den ger även oss som undersöker en möjlighet att både titta på vårt eget handlande och att se och tolka barnens agerande. Genom att filma barnen blir det ”osynliga” synligt och det blir även lättare att se små detaljer. Vi som observatörer kan uppmärksamma situationer som vi annars kanske hade missat (Pramling Samuelsson & Lindahl 1999 s.36).

3.2 Urval

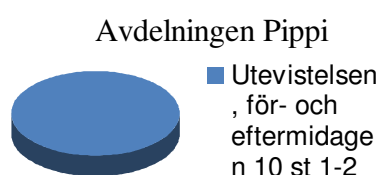
Förskolorna som ingår i vår undersökning är två förskolor som ligger i två olika bostadsområden. En förskola finns centralt i en storstad som vi kallar för *Villa Villerkulla* och den andra förskolan finns i en mindre stad på landet som vi har valt att kalla för *Gräshoppan*.

Förskolan Gräshoppan



Gräshoppans förskola består av tjugotvå barn i åldrarna ett till fem år. Barnen är indelade efter ålder i olika grupper på förmiddagen. En grupp består av tolv barn i ett- till treårsåldern som vi kallar syrsorna. I den andra gruppen Gräshopporna är det tio barn i fyra till- femårsåldern. Under utevistelsen och på eftermiddagen är barnen i alla åldrar blandade. Under en dag på förskolan så kommer de små barnen i ständig kontakt med de äldre barnen. I vår undersökning kommer vi att vända oss till barnen som är ett till två år, vilket blir en grupp på sju barn, fyra tjejer och tre killar.

Villa Villerkulla



På Villa Villerkullas förskola finns det fyra avdelningar med indelning efter ålder, en grupp består av tjugo fyra- till femåringar, två grupper med ett- till tvååringar. I den ena finns det femton barn, i den andra tio barn och den fjärde gruppen består av tio treåringar. Denna uppdelning på förskolan har nyligen gjorts eftersom förskolan har fått in allt yngre barn. Under de senaste åren så har de små barnen ökat i antal och förskolan har fått utöka. Vår undersökning har skett i gruppen med tio ett- till tvååringar som vi kallar Pippi, fyra pojkar och sex flickor och avdelningen är tillsammans under alla aktiviteterna. Vi som har gjort denna undersökning jobbar på förskolorna och har genomfört observationerna i de olika grupperna på förskolan. Undersökningen har genomförts i en åldersintegrerad ett- till femårsgrupp samt i en åldersgenuin grupp med barn som är ett till två år.

3.3 Genomförande

För att fördjupa oss i de små barnens tankar, lärande och intresse utifrån deras eget perspektiv har vi valt att observera barnen med hjälp av videokamera, penna och papper. Videoobservationer är en bra metod för att visa hur barn samspekar. Med kamerans hjälp kan man fånga barnens kroppsspråk och ansiktsuttryck, hos flera barn samtidigt (Michelsén 2004 s.45). Vi anser att detta var en bra hjälp när vi sedan skulle analysera vårt insamlade material. Genom att observera barnen med hjälp av videoinspelning kan man observera en och samma situation flera gånger och titta på olika sekvenser vid varje tillfälle. På så sätt kan det hjälpa

oss som undersöker att förstå det som händer mer ingående, för en videokamera registrerar både verbala och icke-verbala situationer i samspelet mellan barnen, vilket gör att det är lättare att analysera och förstå.

Vi har valt att göra våra observationer i den fria leken och vid matsituationerna. Vi anser att dessa situationer är naturliga och vardagliga i förskolans miljö. Med fri lek menar vi att det är när barnen själva bestämmer vad de vill göra och leka. För att få empiri till vår undersökning och jämförelse har vi filmat barnen vid 16 olika tillfällen. Varje tillfälle varade i tjugo till trettio minuter. Vi har använt oss av olika tekniker när vi filmat, i vissa situationer har vi ställt videokameran på ett stativ och filmat fritt i gruppen för att se hur samspelet mellan barnen utspelade sig. I andra situationer har vi filmat med kameran i handen för att fånga de intressanta samspelsituationerna som dykt upp. Vi var medvetna om att det fanns en risk att videokameran kunde påverka de situationer som vi ville fånga, därför började vi med att låta barnen vänja sig vid videokameran och känna sig trygga och bekväma med att den fanns i deras närhet. Eftersom vi har gjort observationerna på de arbetsplatser där vi arbetar upplever vi att det inte var några problem med att få barnen att känna sig trygga. När de hade vant sig vid kameran blev de inte störda i leken när vi filmade. Ibland inträffade det att det förekom en samspelssituation när filmkameran var avstängd, då har vi antecknat denna på ett papper och fört en löpande observation.

3.4 Forskningsetiska övervägande

När man genomför forskning är det viktigt att ha kunskap om vad det är för forskningsetiska regler som gäller. Vetenskapsrådet understryker att individskyddskravet ska beaktas, vilket innebär att varje deltagande individ ska skyddas mot kränkande och förödmjukande handlingar samt mot psykisk och fysisk skada. Vetenskapsrådet har utarbetat en skrift där de beskriver fyra forskningsetiska principer som utgår från individskyddskravet och som utgör riktlinjer ämnade som vägledning för den enskilda forskaren.

När vi började vår empiriska insamling följde vi de krav som gäller för information, vilket innebär att vi som forskare måste informera alla undersökningsdeltagare om vilka villkor som gäller. I vår studie innebar detta att vi upplyste föräldrarna genom att skicka ut mail och månadsbrev där vi förklarade vad vår studie handlade om och hur vi skulle gå tillväga. Vi förtydligade likaså att barnens medverkan var frivillig och när som helst kunde avbrytas. När barnen börjar på de förskolor som ingår i vår undersökning skriver föräldrarna på ett

Samtyckespapper där de tillåter att deras barn får lov att filmas och fotograferas på förskolan. I och med detta följer vi vetenskapsrådets regel om samtyckeskrauet. Vetenskapsrådets konfidentialitetskrav innebär att alla personer som deltar i undersökningen inte skall gå att identifiera och etiskt känsliga uppgifter skall behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. Detta har vi tänkt på när vi analyserat vårt empiriska material och därför har vi gett förskolorna och alla barnen ett fingerat namn. Nyttjandekravet har vi beaktat genom att informera barnens föräldrar om att vårt insamlade material endast kommer att användas till vårt examensarbete.

3.5 Analysbeskrivning

När vi hade samlat in allt vårt empiriska material var det dags att behandla och analysera materialet. Vi började med att titta på våra videoinspelningar och anteckningar och vi registrerade det som var relevant för vår studie. Efter det så utgick vi ifrån vårt syfte och frågeställningar för att tolka vårt material och skapa passande ”teman” för att presentera resultatet. Vi jämförde vårt bearbetade och insamlade material med tidigare forskning och teorier för att se om det fanns likheter eller olikheter. Vi har även gjort en jämförelse mellan två förskolor, där vi har tittat på om samspelet mellan de små barnen ser annorlunda ut om barngruppen enbart består av barn i ett- till tvåårsåldern eller om barngruppen är åldersblandad.

4. Resultat och analys

I detta kapitel kommer vi att presentera en sammanfattning av vår insamlade empiri. I våra undersökningar har vi kommit fram till att det förekommer mycket samspel mellan de yngre barnen i ett- till tvåårsåldern. Här kommer vi att presentera olika exempel på samspelsekvenser som vi har sett i vår undersökning och koppla dessa till teori och till de frågeställningar vi har samt vårt syfte. När vi presenterar vår insamlade empiri från våra videoobservationer har vi efter varje exempel angivet hur länge samspelekvenserna varade. När det inte finns någon tidsangivelse är empirin insamlade med hjälp av penna och papper och har ingen bestämd tidsangivelse.

4.1 Vad gör barnen när de samspelar?

Det förekommer många sekvenser i barnens vardag där det finns samspel mellan barnen. Det behöver inte vara långa stunder utan det förkommer samspelssituationer som bara är några minuter. Michelsén anser att de flesta samspelssituationer inte varar mer än några minuter men är väldigt händelserika (Michelsén 2005 s.59). Det framkommer även i vårt insamlade material, att det händer mycket på kort tid i de små barnens samspel. Men det förekommer även samspel där barnen leker i längre stunder och går in i rollek. I både de längre och kortare stunderna lär sig barnen turtagning, samförstånd och ömsesidighet vilket är grunden till att kunna leka och samspela med andra barn.

Michelsén menar att när barn har ett samspel har de ett gemensamt mål och de influeras av varandras aktiviteter. Kroppsspråket är det som är dominerade i samspelet mellan de yngre barnen. Barn lär sig i samspel med andra och att uttrycka sig och kommunicera. Att använda kroppen till att kommunicera och samspela med andra är något som barnen ofta gör. Vi har sett att i de flesta samspel är det just kroppen och sinnena som är redskapet för kommunikationen. Samspel uppstår oftast av att barnen får ett intresse för ett annat barn. Vad det gör eller vad de har för leksak, och söker kontakt, vilket inte är konfliktfritt i alla situationer. I vårt insamlade material kan vi ofta se att innan samspelet börjar har barnen ögonkontakt med varandra, som om de stämmer av med varandra vad som ska ske. För att få en helhetssyn över de samspelekvenser vi har observerat kommer vi att dela upp sekvenserna i olika ”teman” efter vad barnen gör i de olika samspelestunderna. Därefter har vi analyserat vårt material och kopplat det till tidigare forskning och teorier inom små barns samspel och gjort en jämförelse mellan de två förskolorna vi har gjort våra undersökningar på.

4.2 Samspel med imitation

I våra observationer förekommer det många former av samspel med imitation, barnen härmar något annat barn genom att exempelvis hoppa, dansa eller springa. I observationerna framträder olika former av imitation eller härmning där samspel har olika förutsättningar.

Här följer ett exempel på en samspelsekvens med imitation:

Eva (1,7) går in ett tomt rum och parkerar sin vagn mot väggen. Efter henne kommer Mattias (2,2) och gör likadant. Eva lämnar sin vagn och går en runda i rummet. Sen börjar hon springa och slänger sig på golvet. Mattias tittar upp och börjar springa lite och trillar han med och tittar på Eva. Mattias reser sig upp och går och hämtar sin vagn och börjar köra runt i rummet med den. Eva går och hämtar sin vagn och börjar också köra runt i rummet efter Mattias. Ibland stannar Eva och tittar på Mattias men fortsätter sen igen. Båda stannar och tittar på varandra. Eva börjar vicka på sin vagn fram och tillbaka samtidigt som hon skrattar och tittar på Mattias. Mattias tittar på Eva och börjar också vicka på sin vagn fram och tillbaka. Sen kör Eva sin vagn rakt in i väggen. Mattias ser vad Eva gör och gör likadant skrattande. Ett annat barn kommer in i rummet och både Mattias och Eva tittar på barnet. Eva går ut från rummet med sin vagn och Mattias följer efter. (Denna sekvens varade i 2 min och 08 sek.)

Här är en annan samspelsekvens med imitation:

Lisa (2) och Frida (2) har börjat leka mycket med varandra. Den här eftermiddagen efter mellanmålet så tar Frida en bok från boklådan och sätter sig i soffan med boken. Lisa gör samma sak som Frida och sätter sig bredvid henne. De börjar läsa för varandra. Efter en stund så reser sig Frida upp med boken i handen och hämtar en stol. Hon bär upp stolen och flyttar den från sin ursprungliga plats och placerar den i rummets mitt. Lisa gör precis samma sak och placerar sin stol bredvid Fridas. De tittar och läser i sina böcker en stund. Den här gången var för sig. Frida reser sig upp igen och flyttar på stolen till en annan del av rummet. Lisa härmar Frida och följer efter med sin stol bärandes i handen. De håller på så här en lång stund och slutar först när en tredje kompis pockar på deras uppmärksamhet. (Denna sekvens varade i 3 min och 07 sek.)

Samspelssituationer liknade dessa förekommer upprepade gånger i vårt observationsmaterial. Barnen imiterar varandra och det är ibland svårt att veta vem som imiterar vem. I denna samspelsekvens ser vi att imitationen och det som Løkken (2008) kallar för *upprepning* får stort utrymme. Upprepning och härmning är mycket viktig i toddlarleken och gör att det blir lätt för småbarn att delta. Dessa sekvenser är inte långa men vi anser som Michelsén (2005) att i dessa korta stunder sker det mycket samspel mellan barnen. Det är korta men intensiva minuter där barnen får mycket intryck och upplevelser tillsammans med någon annan. Barnen skapar sociala relationer till varandra genom härmning. Lindahl (1998) menar att imitation är en sällskaplig utveckling som skapar relationer till andra människor och ger barnen en

uppfattning av vad andra menar. När barn gör saker tillsammans med andra människor får de en känsla för vem de själva är, vilket Stern menar, i sin teori om självutveckling, är att barnen nått en känsla av *kärnsjäl*. Leken och samspelet med andra skapar en social relation vilket är viktigt för den första vänskapen, barnen vågar agera själva efter sina egna upplevelser och känslor (Brodin & Hylander 2005 s. 47). Här följer ett annat exempel på imitation:

Maja (2,6) tar upp två bollar och går fram till en bänk och slår bollarna i bänken. Maja tittar upp på pedagogen som sitter bredvid och skrattar. Hon slår bollarna i bänken igen. Sen lägger hon dem på golvet, då kommer Mark (1,5) och tar upp bollarna och går försiktigt fram till bänken där pedagogen sitter och gör likadant, han tittar på pedagogen och börjar skratta och upprepar samma sak om och om igen med ett leende på läpparna. (Situationen tidsbestämde inte)

I denna situation förekommer det en *ögonblicklig exakt imitation* där Maja väcker ett intresse hos Mark och han vill göra exakt samma sak som Maja med exakt samma föremål. Han känner igen och efterliknar situationens ändamål, vilket är att slå bollarna i bänken. *Ögonblickliga imitationer* uppstår direkt eller inom tio minuter efter att ett barn har en ”modell” att imitera (Lindahl 1998 s.25). I vårt material har vi sett att det finns många situationer där barnen imiterar varandra direkt. Oftast är dessa imitationer inte långvariga utan varar i några sekunder och barnen söker kontakt med varandra. En lek där alla som är delaktiga vet vad som kommer att hända och vad som gäller. Vår undersökning stämmer bra överens med andra forskare (Michelsén 2005, Løkken 2008) och deras resultat kring imitation, att det är en vanlig samspelsform när det gäller de yngsta barnen. Lindahl skriver att barn imiterar för att skapa samspel och relationer med andra. Imitationen blir då ett kreativt verktyg för att skapa aktivitet hos den andra individen (Lindahl 1998 s.25). Här följer ännu ett exempel på imitation:

Eva (1,7) hämtar en bobby car och tar med sig upp för kullen. Hon sätter sig på den och åker ner skrattande. Mia (1,6) som ser och hör Eva, går också och hämtar en bobby car och börjar åka i backen. Båda skrattar och tittar på varandra när de åker. Linus (2,5) hämtar även han en bobby car och börjar åka i backen, fast han sätter upp fötterna under ratten när han åker. Eva och Mia tittar på Linus när han åker och går upp med sina bilar och försöker sen åka som Linus med benen under ratten. Alla tre skrattar när de åker ner för backen igen. (Situationen tidsbestämde inte)

Att härma varandras handlingar är ofta förekommande bland de yngsta barnen i olika situationer. Genom dessa imitationer lär sig barnen av varandra. Vi upplever att imitationen är ett sätt för barnen att ta kontakt med varandra, leka och ett steg mot att ha ett samspel.

4.3 Samspel med rörelse och kroppsspråk

I vår studie såg vi flera situationer som bekräftar tidigare forskning nämligen att ett- och tvååringar främst använder sin kropp och kroppsspråket när de leker med varandra. Kroppsspråk kallas de rörelser som vi människor använder när vi vill förmedla något. Dessa rörelser används ofta för att stärka det talade budskapet. Michelsén menar att det är kroppsspråket som är dominerande för kommunikationen bland de yngsta barnen. Ögonkontakt används för att söka, besvara eller avvisa varandras blickar. Det gör barnen genom att titta tillbaka eller titta bort. Barnen använder rösten och olika gester som till exempel att peka på någonting för att få fram sitt budskap. Med kroppsspråket uttrycker barnen också känslor (Michelsén 2005 s.124). Løkken menar att det är med kroppen ett- och tvååringar kommunicerar. Det är kroppsrörelsen som kännetecknar de två första levnadsåren. Genom kroppen förstår de varandra och genom kroppen upplever de saker (Løkken 2008 s.33). Här kommer ett exempel:

Elin (2) och Saga (2) deltar i rörelse. De dansar och rör sig till musiken från ett rörelseband. De tittar på varandra och gör samma rörelser. Först så snurrar Elin och strax efter snurrar Saga. Sen följer olika rörelser varandra där de klappar händer, rullar gungar, kryper med mera. Detta samspel pågår en bra stund och de visar med hela kroppen och ansiktsuttryck sin glädje. De håller ögonkontakt och följer varandras rörelser och härmar varandras kroppsrörelser.

Bland de minsta barnen är det väldigt vanligt att kroppen blir instrument för att få kontakt med andra människor och därigenom få ett samspel. Michelsén menar att barn skapar en social utveckling genom att imitera och använda sin kropp för att få ett samspel med andra människor, vilket vi kan se i vår undersökning. Samtidigt som barnen kommunicerar med varandra genom kroppen skapar de en social kontakt med andra. Vi såg i vår studie att barn tycker om att röra på sig och delta i rörelselekar. Barns glädje i att röra sig kroppsligt kallar Michelsén för rörelseglädje. Hon menar att det handlar om att göra något med kroppen, att röra på kroppen ofta med stora kraftiga kroppsrörelser samtidigt som man visar glädje (Michélsen 2005 s.89). Här följer några exempel på samspel där kroppsspråket och framförallt rörelseglädje är utmärkande.

Anna (1,8) och Josh (2) leker ute på gården i sandlådan. I sandlådan finns en rutschkana. Efter att ha bakat sandkaka en stund på var sitt håll så reser sig Josh upp och går bort till rutschkanan och åker nerför. Anna ser att Josh är på rutschkanan, reser sig upp och går också bort till rutschkanan. Josh åker nerför, stannar upp och vänder sig om och upptäcker Anna som är på väg ner. Han tittar på henne och skrattar. Anna tittar tillbaka, skrattar och åker ner med ett glädjetjut. De åker rutschkanan på rumpan några gånger och sedan kommer Josh

på att man också kan åka på magen. Detta bidrar till ännu mera glädje och skratt. Josh lägger sig på magen, väntar in Anna som klättrar uppför och har ögonkontakt, skrattar och åker ner. Anna gör likadant som Josh. Hon väntar in honom och när hon är nere tar hon ögonkontakt och skrattar mot honom när han är uppe på rutschkanan. De fortsätter så en stund tills de blir avbrutna av en pedagog som säger att det är dags att äta lunch. (Denna sekvens varade i 3min och 34 sek.)

I detta exempel visar Anna och Josh ett gemensamt intresse genom att imitera varandra, att turas om och vänta in varandra. De klättrar upp och ner för rutschkanan och visar kreativitet genom att åka rutschkanan på magen istället för på det vanliga sättet. Michélsen menar att det dominerande känslouttrycket i samspel är intresse. Barnen visar intresse för varandra och för den ömsesidiga aktiviteten, rutschkanan blir ett lekredskap som inbjuder till samspel (Michélsen 2005 s.84). Här följer ett exempel på samspel:

Emil (2,5) sitter på golvet i samlingsrummet. Han har en bil i handen som han kör med. Josh (2) har också en bil och han kommer och sätter sig mitt emot Emil. Josh skjuter iväg sin bil så att den krockar med Emils och detta utlöser ett glädjetjut och Emil utbrister – vi har krockat. Josh säger – aj och skrattar. Josh sätter sig nu lite närmare Emil och vill krocka igen. De kör med sina bilar och krockar med varandra. Efter en stund kommer Simon (2,5) och sätter sig mitt emot Emil och en liten bit bort från Josh så att de bildar en triangel. Simon stretar med benen och säger – Jag fångar den. Emil vill inte släppa ifrån sig bilen utan tittar tillbaka på Simon och stänger in bilen med sina ben. Eftersom Simon inte har en bil tar han en dragleksak som finns i närheten och skjuter iväg den till Emil. Detta går inte lika bra och han reser sig upp och hittar en bil och går och sätter sig bredvid Emil. Nu när de sitter bredvid varandra så tittar de på varandra och Simon säger till Emil – vi måste köra bilen, innan de skjuter iväg bilarna till Josh. Simons bil åker iväg för långt och han reser sig upp för att hämta den och hittar en annan leksak och då upphör leken med bilar som krockar. (Denna sekvens varade i 2min och 83 sek.)

I detta exempel ser vi att barnen koordinerar och anpassar sig till varandra i leken. Michélsen kallar detta för samförstånd. Hon menar att det handlar om att barnen visar att de gör något, hur det ska utföras och att de gör något tillsammans. Ofta visar barnen samförstånd också genom att vara intresserade och ivriga när något kul är på gång. De använder ansiktsuttryck, ett leende eller rösten genom att skratta eller utropa ett glädjetjut (Michélsen 2005 s.112). I många av samspelet som vi filmade så var leksaker det som var i fokus. Bilarna blir i detta exempel ett gemensamt intresse för barnen och därigenom kan ett samspel uppstå.

4.4 Samspel som uttrycker glädje och empati

I de flesta samspelsekvenser som barnen har med varandra finns det glädje med. Oftast är det skratt och verbala ljud. Som tidigare forskare (Michélsen, Løkken m.fl.) har sett i sina studier upptäckte vi att glädjen är stor hos barnen i samspelsekvenserna. Glädjen och skratten lockar ibland till sig fler nyfikna barn som vill delta i samspelet, leken och är ibland det som sätter i gång samspelet. Här följer ett exempel med samspel som innehåller glädje:

Anna (1,8) har ett gosedjur (björn) i handen och runt henne står tre andra barn. Anna vänder sig om för att gå och då tappar hon björnen i golvet. Mark (1,5) som står bredvid henne tar upp björnen och ger den till Anna igen. Anna tar emot björnen och upprepar samma rörelse igen men tappar björnen med vilje denna gång. Mark tar upp björnen igen och ger den till Anna. Samtidigt så skrattar de båda två. Anna gör samma sak igen vänder för att gå men tappar björnen. Nu tar Siv (2) upp björnen och ger den till Anna. Siv har tittat på hela tiden och har delat deras glädje i samspelet. Under hela samspelet ler och skrattar barnen.

I detta exempel är det skrattet och glädjen som är början till samspelet. Att ha roligt och visa positiva känslor är vanligt under samspelet. Barns känslouttryck har en smittande effekt och är därför lätta att imitera. (Michélsen 2005 s.94-95). Barn i denna ålder skrattar mycket och är oftast glada och tycker om att vara tillsammans. I vårt insamlade material förekommer det glädje i flera av samspelsekvenserna och lekarna. Barnen visar med hela kroppen och med ansiktet när de upplever glädje och skratt. Här kommer ett exempel på samspel med glädje:

Maja (2,6) hittar en ballong och börjar dansa och springa runt med ballongens ände i munnen. Mattias (2,2) ser detta och får ett intresse för Maja och vill göra samma sak. Mattias hittar ingen ballong utan tar ett gosedjur och sätter det på samma vis som Maja i munnen och börjar dansa och springa runt precis som Maja. Trillar Maja trillar Mattias, hoppar Maja hoppar Mattias. Samtidigt har de hela tiden ögonkontakt med varandra och skrattar högljutt. Dansen fortsätter och mitt i dansandet lägger de sig på golvet och börjar kramas sen skrattar de högljutt igen. (Denna sekvens varade i 1 min och 21 sek)

Här följer ytterligare ett exempel på samspel som innehåller glädje:

Mattias (2,2) och Maja (2,6) leker vid rutschkanan. När Maja ska åka ner ställer sig Mattias längst ner och sätter upp en hand och säger stopp. Maja åker ner mellan hans ben och båda börjar skratta högt. Maja går upp på rutschkanan sätter sig och är redo att åka ner. Då ställer sig Mattias igen vid slutet av rutschkanan och håller upp båda händerna och säger stopp, stopp. Maja åker ner med ett glädjeljud och när hon är nere vid Mattias ben börjar båda att skratta igen. Efter det åker de båda i rutschkanan på olika sätt och imiterar varandras sätt att åka och varandras ljud när de åker ner. (Denna sekvens varade i 3min 12 sek)

När barnen har stora ytor att vistas på där de kan springa och hoppa blir skratten ofta högljudda och livliga. Barnen kan ge uttryck för alla sina känslor genom kroppen, ord och verbala ljud. Enligt Vygotskij hör känslor och tanke ihop och det är det som styr vårt skapande och sättet att leka på (Vygotskij 1960 s.11). När barnen hör musik och dansar är glädjen också stor. Michelsén anser att kropp och känsla hör ihop och när barn prövar på något nytt, busigt eller upplever något spännande visar de glädje vilket också lockar andra barn till samspel (Michelsén 2005 s.94-95). Här följer ett exempel:

Mattias (2,2) och Maja (2,6) står framför en bandspelare med musik. De dansar och hoppar samtidigt som de skrattar högt. De stannar och går en sväng men kommer snart tillbaka och börjar hoppa och dansa igen med en stor glädje. Nu har Mia (1,6) fått ett intresse för vad de gör och börjar också dansa och hoppa med stor glädje. (Denna sekvens varade i 2 min 14 sek.)

När barnen upplever glädje syns det i hela ansiktet och på kroppsspråket. I vissa fall uttrycker barnen även språkliga och verbala ljud där man kan höra glädjen i tonen. Ansiktet och ögonen lyser. Samspel där det förekommer empati är en situation som sker ett fåtal gånger i vårt insamlade material. Barnen visar medkänsla med hela kroppen, speciellt när någon kamrat blir ledsen. I enstaka samspel försöker de även att trösta en ledsen kamrat genom att klappa eller krama. Här följer exempel:

Siv (2) trillar och slår sig. Hon börjar gråta och en pedagog kommer fram och lyfter upp henne i knäet och sätter sig på en bänk. Eva (1,7) som både har sett och hört att Siv har trillat går fram till henne och klappar henne på huvudet. Samtidigt har hon ett medlidande ansiktsuttryck där hon rynkar pannan och drar ihop läpparna och säger något. Sen tittar hon bekymrat på Siv, men när hon ser att Siv mår bra igen så ler Eva och springer därifrån. (Situationen tidsbestämde inte)

Melker (2,9) ligger i soffan och håller på att vakna efter att ha sovit. Han rör sakta på sig och gnyr lite. Eva (1,7) tittar bekymrad på honom och går fram till honom och klappar honom på ryggen och sätter sig bredvid honom i soffan. (Denna sekvens varade i 50sek)

Vissa barn känner medlidande och visar empati med en ledsen kamrat medan vissa inte visade ett intresse alls åt en ledsen kamrat. När barnen kan uppleva och känna empati med en ledsen kompis, menar Stern, att barnen upplever en känsla av ett verbalt själv. Ett exempel är när de själva försöker trösta och hämta en vuxen när någon är ledsen (Brodin & Hylander 2005 s.82).

Det syns tydligt i ansiktet, ögonen och kroppsspråket när barnen är bekymrade över någon kompis.

4.5 Samspel med konflikter

Det uppstod även konflikter bland barnen i vissa samspelssekvenser. Oftast uppkom konflikterna gällande leksaker. Två barn eller flera ville ha samma leksak eller när ett barn tar kroppskontakt med ett annat som att krama för hårt eller klappa. Konflikterna är för det mesta kortvariga och barnen löste dem som regel själva. Men i dessa korta samspel händer det mycket och det kan finnas flera konflikter. Här kommer ett exempel på konflikter:

Maja (3,5) sitter på golvet i hallen och leker med en gunga som man kan gunga dockor i. Bredvid står fyra barn Mark (1,5), Eva (1,7), Mia (1,7) och Siv (2). Siv vill också gunga dockan och går fram och gungar den. Maja blir arg och knuffar bort henne och säger:

– Nej, den är min. Eva som stod och tittade på vänder för att gå därifrån men möter Mia (det är trångt där de sitter). Mia knuffar Eva för att komma förbi och då nyper Eva Mia i ryggen. När Mia är förbi går hon fram till Maja som sitter med gungan och försöker att ta den. Maja blir arg och säger ifrån:

– Nej, den är min. Vid sidan om står Mark och tittar. När Mia blir tillsagd går hon fram och knuffar Mark i magen och vänder sen om för att gå. Där möter hon Siv som har ett gosedjur i handen. Mia försöker ta gosedjuret ifrån Siv och en dragkamp börjar. Till slut ger sig Siv och går därifrån. Hon går fram till Maja som fortfarande gungar och vill vara med, men Maja blir arg och lyfter upp gungan och går därifrån. (Denna sekvens varade i 1min och 22sek)

I denna sekvens uppstår det sex konflikter på 1 minut och 22 sekunder, ingen lång tid men många konflikter. Från början startade situationen av att alla inblandade hade ett intresse i gungan som Maja hade. Därifrån skapades flera konflikter gällande leksaker och kroppskontakt, som de själva löste. Barn har en attraktion till leksaker och vill gärna utforska och leka med dem. De vill skydda sin rätt till leksaken de undersöker. När barn blir störda i sin lek försvarar de sin rätt genom att uttrycka vrede, protestera eller gå därifrån (Johansson 2001 s.35). Ibland är det inte alltid leksaken som har dragningskraften utan det är kompiserna som leker eller har leksaken som gör att just den saken blir eftertraktad (Michelsén 2005 s.98). Leksaken i sig kan uppmuntra andra barn att ta första steget till ett samspel. Detta exempel visar att det händer mycket på kort tid i barnens vardag och att konflikterna inte alltid behöver vara mer än några sekunder. Här följer exempel på samspel med en konflikt:

Eva (1.7) sitter och ritat och en annan tjej Anna (1,8) kommer och sätter sig bredvid och vill också rita. Anna som kommer sist tar hela burken med pennor och ställer den framför sig. När Eva vill ta en penna blir hon

arg och ”säger” ifrån och tar en ny penna själv och börjar sen snurra på stolen, utan att rita. Sen fortsätter det så, att de tar pennorna från varandra en stund. (Denna sekvens varade i 2min)

Mark (1,5) har en ficklampa i handen och går fram till Melker (2,9) som leker att han pratar i telefon. Mark lyser Melker i ögonen med ficklampan. Melker blir arg och säger till honom att sluta och flyttar sig en bit bort. (Situationen tidsbestämde inte)

Uppstår dessa konflikter för själva leksakernas skull eller är det ett sätt att söka kontakt. Vi upplever att i vissa samspel där det förekommer konflikter är det ett sätt att få en social kontakt med andra och en önskan om att få vara delaktig. Förskolan är som Michelsén (2005) menar en plats där barnen utsätts för sociala utmaningar hela tiden, positiva som negativa och som inbjuder till samspel. Som till exempel när Melker söker kontakt med Mark och vill vara delaktig i det han gör och försöker starta ett samspel. Vi tror att i just denna situation är detta ett sätt att söka kontakt och en önskan att vara med, ett sätt att visa att här finns jag. Här följer ett annat exempel med samspel med konflikt:

Viktor (2) och Bea (2) sitter bredvid varandra under sångsamlingen. Pedagogerna tar fram en anka ur sångpåsen och frågar vad det är för något. Viktor och Bea bråkar om ankan när Bea svarar på pedagogens fråga, det är ankan. Viktor säger nej, det är Kalle anka. Bea säger jo, det är ankan. Nej, säger Viktor, jo säger Bea. De säger jo och nej till varandra sen så säger båda två plötsligt jo, tittar på varandra och börjar skratta.

Denna sekvens började som en ordväxling och barnen löste det genom att se det roliga i situationen. Det förekommer även konflikter där barnen använder sitt språk för att uttrycka vad de vill. I vissa sekvenser är det ord och i andra verbala ljud eftersom inte alla barn i vår undersökning kan uttrycka sig språkligt med ord. I de flesta fall använder barnen sitt kroppsspråk att kommunicera med. I nästan alla konflikter i vårt material löser barnen konflikterna själva, och i vissa enstaka fall får pedagogerna hjälpa till att lösa konflikten. Sen finns det även konflikter som barnen löser genom att knuffas eller slåss. I dessa samspel hjälper oftast pedagogerna barnen att lösa konflikten genom att vara medlare och hjälper barnen att säga förlåt. När ett barn blir mer medvetet om sig själv och vet vad de vill kan det bli lättare att hamna i konflikter och använda sitt handlande för att få igång ett samspel.

4.6 Fantasi

Fantasin och kreativiteten i våra undersökningsgrupper var stor. Vi såg flera situationer där barnens fantasiförmåga kom fram. Vygotskij menade att fantasin har en viktig roll för oss och att det är via fantasin man kan uppnå kunskap som man inte kan få på något annat vis.

(Vygotskij 1960 s.12). Knutsdotter Olofsson menar att genom fantasins hjälp så tränar barnen sin inlevelseförmåga och sin empatiska förmåga. Barn får i leken möjlighet att prova på olika roller och får då samtidigt sätta sig in i kompisarnas känslor (Knutsdotter Olofsson 1998 s.198). Nedan följer ett exempel på fantasilek:

Bea (2) leker ute på gården. Hon står vid en stolpe som är lika lång som hon. Det har precis slutat regna. Stolpen är fyrkantig och har ett yttre av plåt och Bea upptäcker att det blir spår av hennes pekfinger när hon drar fingret fram och tillbaka. Det har samlats vatten uppe på stolpen och Bea doppar sitt finger i vattnet och använder det som en pensel. En av pedagogerna kommer fram och frågar vad Bea gör varpå hon svarar:

– Jag målar.

Kort därpå kommer Elin (1,8) fram till Bea nyfiket och under tystnad tittar på vad Bea gör. Efter en stund gör Elin samma som Bea gör. De målar mönster på den våta stolpen samtidigt som de tittar på varandra och skrattar. Efter ytterligare en liten stund springer Bea fram till en stolpe några meter bort och börjar ”måla” på den. Då och då tittar hon tillbaka på Elin som står kvar vid den första stolpen och ”målar”. (Denna Sekvens varade 6 min)

Detta exempel visar att barn inte behöver ha pensel och färg för att måla utan har fantasi att använda de verktyg som bjuds, i detta fall fingrar och regnvatten. Barn kan sätta ord på det de tänker och de kan fantisera, i detta exempel blir och görs ett hörn på gården till en egen värld. I leken kan allt likna något eller ha annat användningsområde. Barn har en oavbruten associationsförmåga (Knutsdotter Olofsson 1998 s.198).

Emil (2,5) och Bea (2) leker spöken. De springer ifrån ena rummet till köket och ropar spöken, spöken och gömmer sig under bordet. Efter några sekunders fnissande reser de sig upp och springer nu in i rummet bredvid, ropandes spöken, spöken. De får med sig ett par av de andra barnen och nu är de fler som springer mellan köket och rummet och ropar spöken, spöken. (Denna Sekvens varade i 5min 08 sek)

Emil är för tillfället mycket intresserad av spöken. Hans mamma berättar att de har läst sagan om Alfons Åberg och spökena hemma. Här ser man tydligt att Emil leker och fantiserar om spöken. Han får också med kompisarna i leken. Vygotskij menar att allt barn upplever, genom sin syn och hörsel, blir en viktig utgångspunkt för fantasin (Vygotskij 1960 s.13). Det vi upplever i vårt insamlade material är att barnen använder sina upplevelser och utgår ifrån dem i leken. Knutsdotter Olofsson menar att barnen på detta sätt övar upp sin föreställningsförmåga och därigenom underlättas interaktioner med andra (Knutsdotter Olofsson 1998 s.196). Här följer ett exempel på fantasi:

Isak (2) och Saga (1,9) leker doktor på golvet. Isak är läkare och undersöker Saga. Hon ligger helt stilla och säger ingenting medan Isak undersöker henne med olika doktorsföremål. (Denna sekvens varade i 1 min)

I detta exempel ser vi sambandet mellan en upplevelse från verkligheten och fantasin. Barnen bearbetar det som de varit med om. De flesta barn har varit hos doktorn. Samspelssekvenser som denna var vanliga i vår undersökning och också till exempel att baka kakor, bjuda på mat och laga kaffe med mera. Vygotskij menar att denna skapande kreativitet är viktig för barnens utveckling, självkänsla och samspel med andra (Vygotskij 1960 s.13).

4.7 Samspel vid matsituationer

I vår studie gjorde vi även observationer i matsituationerna för att se hur barnen har ett samspel när de äter. Det vi kom fram till var att det förekommer mycket samspel i matsituationerna. Barnen härmar varandras rörelser, ansiktsuttryck och det språkliga. Barnen tar ofta kontakt med en pedagog genom att peka och uttrycka sig med ord när de undrar något och vill ha hjälp. Ibland börjar någon spela instrument med sina bestick och då är de andra inte sena att följa efter och det blir en hel orkester och ofta har de mycket roligt. Løkken menar att humorn är nära besläktad med leken. Nedan följer ett exempel på samspel vid en matsituation:

Bea (2), Viktor (2) och Elsa (1,8) har precis avslutat mellanmålet. I väntan på att få gå ifrån bordet så börjar Elsa säga heja, heja samtidigt som hon svingar upp sina armar i luften. Hon tittar på de andra och väntar på en reaktion. Strax därefter gör Viktor likadant och ropar heja, heja och lyfter upp sina armar och skrattar samtidigt som han har ögonkontakt med Elsa. Bea som först tittat på i några sekunder gör nu likadant som de andra. Alla tre skrattar av glädje och ropar heja. (Denna sekvens varade i 1 min 30 sek)

Här kommer ett exempel till på samspel vid en matsituation:

Anna (1,8) börjar klappa med båda händerna i bordet, Emil (2) som sitter mitt emot tittar upp och får ögonkontakt med Anna som klappar i bordet. Snart gör båda likadant, klappar i bordet och ler. Efter en liten stund gör även Saga (2) likadant, men de blir strax därefter avbrutna av en pedagog. (Situationen tidsbestämdes inte)

I dessa exempel uppstår det en form av imitation vilket är vanligt vid matsituationerna. Att ett barn börjar göra en sak och en eller flera följer efter. Det kan både vara rörelser, ljud och ord. Oftast är det med stor glädje och med skratt. Det blir som leken "Följa John" de härmar och följer varandra. Glädje och känslor är en social handling som kan uppmuntra andra till

samspel och smittar lätt av sig på varandra (Michelsén 2005 s.94). När det är "Bus" ser vi att barnen gärna imiterar varandra och det tar inte lång tid innan flera barn följer med och det uppstår skratt och glada känslor. Här följer ett annat exempel på samspel vid matsituationen:

Mia (1,6) är trött och somnar nästan vid bordet. En pedagog går och lägger henne och kommer tillbaka och sätter sig. Eva (1,7) som sitter mitt emot Mia pekar på Mias stol och sen åt det hållet hon vet att sovrummet ligger. Hon söker ögonkontakt med en pedagog som sitter snett mittemot henne och fortsätter att peka och säga Mia. Samtidigt visar hon tydligt med hela sitt kroppsspråk och ansikte sin omtanke och undran om vart Mia tog vägen. (Situationen tidsbestämde inte)

I denna samspelssekvens är det inte bara ett samspel mellan barn och pedagog utan det finns ett medlidande och empati hos Eva. Hon visar med hela kroppen och enstaka ord hur hon känner och tolkar situationen. Løkken menar att orden som sägs inte hade existerat om de inte hade uttryckts med hjälp av kroppen. Kroppsspråket och de enstaka orden gör kommunikationen möjlig och lättare att förstå (Løkken m.fl. 2005 s.33). Vi upplever att barnen söker kontakt och kommunicerar med varandra vid maten och härmar varandra språkligt. De gör små "språkövningar" där de härmar varandras ljud, ord och ansiktsuttryck. När barn börjar använda språket för att kommunicera och samspela med andra människor, menar Stern, att barnen upplever en känsla av ett verbalt själv, vilket innebär att barnen kan uppleva sig själv på ett nytt sätt och kan förmedla fler delar av sin upplevelsevärld med andra. (Stern 2003 s.224). När det förekommer vissa ord i kommunikationen är det inte alltid lika lätt att förstå varandra. Här kommer ett exempel på samspel vid en matsituation:

Kalle (2) och Ida (1,8) sitter mitt emot varandra vid matbordet. De härmar varandra i allt de gör. Just under det här mellanmålet så händer följande. Efter att de ätit gröt så får de var sin tvätzlapp för att torka av sig på. Pedagogen är upptagen med att duka av vid andra bordet och i väntan på att få hjälp ner från sina stolar så börjar Ida och Kalle vifta med sina tvättlappar. Det är Ida som börjar. Hon tittar på sin tvätzlapp och svingar den upp i luften och tittar på Kalle och väntar på en reaktion. Kalle är inte långt efter utan gör samma sak med sin tvätzlapp. Ida skrattar och tycker att det är mycket kul. Kalle skrattar tillbaka. Hela tiden håller hon ögonkontakt med Kalle för att förvissa sig om att han är med, vilket Kalle är. Ida fortsätter med sina rörelser och ömsom viftar hon ömsom slår hon i bordet med tvättlappen. Detta frambringar ännu mera rörelse och skratt varefter de båda börjar snurra på tvättlappen snabbare och snabbare i luften. Tvättlappen får ett eget liv. (Denna Sekvens varade i 56 sek.)

Här får tvättlappen bli ett föremål för barns utforskande. Lindahl skriver att barn använder föremål på olika sätt och inte bara till det som föremålen är ämnade för (Lindahl 1998 s.15).

Genom detta lär de sig föremålens funktion. Vi upplever att barnen använder sin fantasi och kreativitet även vid matsituationer. Vid rutinsituationer när barnen får vänta på sin tur upplever vi att det finns utrymme för fantasin att flöda. Här följer ett annat exempel:

Mattias (2,2) sitter vid matbordet och väntar på att bli serverad mat. Under tiden förvandlas hans gaffel till en bil, han kör i luften och gör brummande ljud som en bil. (Situationen tidsbestämde inte)

4.8 Sammanfattning och slutsatser

I detta avsnitt kommer vi att sammanfatta vår analys, våra slutsatser och presentera likheter och olikheter mellan våra två undersökningsgrupper.

4.8.1 Imitation

Socialt samspel mellan barn i ett- och tvåårsåldern yttrar sig på många olika sätt. Det vi kom fram till i vår undersökning var att det vanligaste sättet barnen i denna ålder har samspel på är genom imitation eller upprepning. Detta stämmer överens med vad andra forskare (Michelsén, Løkken) har kommit fram till. Barnen härmar varandra både kroppsligt, språkligt och med verbala ljud. Både på Gräshoppan och på Villa Villerkulla förekom det mycket imitation där barnen lär av varandra. Detta anser både Knutsdotter Olofsson och Stern har stor betydelse för barns utveckling, självkänsla och att hitta sig själva. En skillnad vi upptäckte i vår studie var att på Gräshoppan imiterade och härmade de yngre barnen saker som de äldre barnen gjorde, vilket var lite mer utmanade aktiviteter. Barnen utförde en försenad imitation av händelser som de har sett till exempel dagen innan. Enligt Stern har barnen uppnått en känsla av ett *verbalt själv*, och kan utföra en fördröjd imitation. Detta innebär att barnen upplever sig själv på ett nytt sätt där de kan se sig själva utifrån och bilda sig en egen uppfattning om vad de har sett och upplevt (Stern 2003 s.224-226). Att imitation uppstod i samspelen var inte så förvånande för oss, för imitation sker dagligen i vårt samhälle både av vuxna och av barn. Genom att härma och leka med andra lär sig barn av varandra spontant, utan att vara medvetna om att de lär av varandra (Knutsdotter Olofsson 1998 s.172). Små barn har lättare att imitera varandra eller någon de ser upp till utan att tänka på att det är en imitation. Ser barnen någon större eller någon de ser upp till göra något spännande och kul, blir det en ny utmaning att prova. Glädjen var stor när barnen imiterade varandra och det fanns en ständigt tyst överenskommelse om vad som skulle ske genom blickar och ögonkontakt. Michelsén menar att när barn kommer överens utan att tala och bara behöver titta på varandra har barnen lärt sig att ha samförstånd med andra människor och reglerna i leken skapas under tiden

(Michelsén s.94 2005). Knutsdotter Olofsson menar att samförstånd är en av byggstenarna i ett socialt samspel med andra människor (Knutsdotter Olofsson 1998 s.172).

4.8.2 Kommunikation, kroppsspråk och glädje

I många av våra samspelssekvenser såg vi att barnen samspekar med varandra kroppsligt. Barnen möts i olika rörelselekar eller kring en leksak. Michelsén skriver i sin avhandling att samspel ofta börjar med det som hon kallar ett aktivt barn. Det vill säga att ett aktivt barn blir en startsignal till samspel (Michelsén 2005 s.69). Det är i enlighet med det vi såg i vår studie, nämligen att ifall ett av barnen började springa eller hoppa så var det alltid någon som gjorde likadant. På Villa Villerkulla så var det ofta ett av barnen som blev startsignal till rörelselekarna. På Gräshoppan var det alla barnen som var startsignal till samspel, och det var intresset som var det avgörande om de andra ville vara med i samspelet. Lekte något av barnen med en leksak, till exempel en bil så lockades fler till att leka med bilarna. Michelsén menar att även en leksak i handen på något barn gör att andra blir intresserade och detta blir en startsignal till samspel (a.a. 2005 s.69). När det gäller kroppsspråket upplever vi ingen skillnad mellan de två förskolorna. Kroppsspråket är dominerande när barnen kommunicerar med varandra, det visades tydligt på både Gräshoppan och Villa Villerkulla. Sträng & Persson menar att barn lär sig genom att uppmärksamma hur kamraterna gör, och att själva agera och kommunicera med andra (Sträng & Persson 2003 s.90). Det är genom kroppen barn förstår sig själva och andras intentioner och handlingar. När barn upptäcker att de har ett självmedvetande och utforskar sin omvärld med hjälp av blickar, kroppsspråk och verbala ljud blir de också medvetna om sina egna och andras önskemål (Brodin & Hylander 2005 s.59-60).

När barnen startar ett socialt samspel med kroppen gör de det genom imitation, kramar, klappar, hoppar eller genom att springer fram till en kompis. Som komplement till kroppsspråket använder barn enstaka ord och ljud för att göra sig förstådda. Dessa ord kan läsas av med hjälp av kroppsspråket (Løkken m.fl. 2005 s.35). I nästan alla rörelselekar använder sig barnen av ögonkontakt för att skapa ett samspel. Barn i denna ålder tycker om att röra på sig. När det fanns ytor där barnen kunde röra sig fritt såg vi tydligt att barnen använder sin kropp för att skapa lekstunder och det är genom att använda sin kropp som de små barnen förstår sin omvärld (Løkken 2004 s.15). Det finns även mycket glädje involverat när barnen rör på sig och använder kroppen. Detta uttrycks med hela kroppsspråket via skratt, glädje, ljud, och ansiktet. Barnen imiterar varandras kroppsspråk och rörelser för att de finner en

glädje i att göra samma som någon annan. I vår studie såg vi att samspelssekvenserna präglades av barnens intresse och glädje för varandra. Vi anser att glädjen som dessa barn visar för varandra är ett sätt att starta ett socialt samspel. Løkken skriver att barnen tonar in sig på varandras känslor vid glädje och skrattar ibland överdrivet inför ett gemensamt intresse (Løkken 2005 s.80). På båda förskolorna var glädjen bland barnen stor och ofta en startsignal till samspel, för glädjekänslor är lätta att imitera och efterfölja.

4.8.3 Konflikter

När det gäller konflikter i samspel uppstod de oftast på båda förskolorna när det handlade om leksaker eller när någon kompis kom för nära. Konflikterna förekom för det mesta tillfälligt och var många på kort tid. Michelsén skriver att i konflikter blir barn medvetna om sina olikheter och de blir även tvungna att komma överens för att inte samspelen skall upphöra (Michelsén 2005 s.97). I vår undersökning var barnen duktiga på att lösa sina konflikter själva. De använde både sitt kroppsspråk, vissa ord och verbala ljud för att uttrycka sin rättighet. I enstaka fall hjälpte pedagogerna till att lösa konflikten. När konflikten handlar om leksaker upplever vi i motsats till Michelséns undersökningar, att barnen i vår undersökning släppte leksaken till den som var ”starkast”. Inte som Michelsén skriver att det barn som hade leksaken från början vinner konflikten (Michélsen 2005 s.103) På Gräshoppa uppstod även konflikter mellan de yngre (1-2 år) och äldre barnen (3-5 år). För det mesta gällande leksaker eller när de yngre barnen inte förstod lekreglerna eller de äldres villkor för leken. De äldre barnen löste konflikten genom att visa och språkligt förklara för de yngre barnen vad som gällde. Här anser vi att barnen tidigt får en inblick i hur man kan lösa konflikter med ord. Vi upplevde i några samspelssekvenser med konflikter att det handlade mer om ett sätt för barnen att få kontakt och en önskan att få vara delaktig, att visa här finns jag. Detta var en startsignal till ett socialt samspel fast på ett annorlunda sätt.

4.8.4 Skapande och kreativitet

I vår undersökning märker vi att barnen ständigt använder sin fantasi och skapar nya lustfyllda lekar efter sina egna erfarenheter. Ofta är lekarna med fantasi en upplevelse som barnen har upplevt tidigare. Vygotskij menar att barnen samlar på sig material genom sina sinnen, syn och hörsel, för att skapa och bygga på sin fantasi (Vygotskij 1960 s.36). Barnen behövde inte ha föremål för att kunna leka fantasilekar, ett finger eller en pinne kan bli en pensel. Vi kom fram till att när barnen har ett samspel med varandra finns det ofta fantasi med. När de till exempel åker rutschkana och kommer på nya sätt att åka på. Vi upplever att när barnen imiterar varandra finns fantasin med. De börjar med att imitera rörelser de själva

har sett eller upplevt och bygger sen på dessa genom att använda fantasin och skapa nya rörelser eller lekar. Vygotskij menar att genom fantasins hjälp utvidgar barnen sina tidigare erfarenheter och skapar nya (Vygotskij 1960 s.36). En olikhet mellan våra undersökningsgrupper var att barnen på Gräshoppan hade äldre barn som förebilder, och andra lekar att få upplevelser ifrån. Detta byggde på deras erfarenhetsvärld och medförde att de yngre barnens lekar blev modigare genom att deras erfarenhet vidgades.

4.8.5 Vid maten kan allt hända

När det gäller matsituationerna förekommer det mycket samspel på båda förskolorna. Barnen imiterade varandras rörelser, ansiktsuttryck och verbala ljud. När barnen har ett psykiskt medvetande och utforskar sin omvärld på detta sätt menar Stern att barnen har upptäckt en känsla av ett subjektivt själv där barnen är medvetna om sina egna och andra intentioner (Stern 2003 s.184). Vid maten visar sig alla de olika "teman" som vi har presenterat tidigare, såsom imitation, glädje, empati, konflikter och fantasi. Bestick, tvättlappar med mera används till mer än vad de är lämpade till och får ett nytt liv. Matsituationerna är ett bra forum för kommunikation och lärande. När barn har ett samspel och gemenskap med andra blir vi oss själva, och tillsammans med andra lär de även av varandra (Pramling Samuelsson & Carlsson 2003 s.26). Även här är det kroppsspråket och olika gester som är det framträdande när barnen kommunicerar med varandra, som kompletteras med ord, vilket Michelsén även framhäver i sina studier. Barn i denna ålder kommunicerar med varandra på just detta sätt. I båda undersökningsgrupperna härmar barnen varandra språkligt och det blir som leken "följa John", börjar ett barn att säga till exempel "min mamma" följer andra barn snabbt efter. Det förekommer även samspel där barnen härmar verbala ljud eller små ord. Det är genom att ha ett samspel med andra som barnen kommer i kontakt med språket, vilket Vygotskij (1960) menar är ett socialt redskap. Under matsituationerna får barnen möjlighet att utforska sitt språk. Vid matsituationerna uppstår det oftast glada känslor som skratt, leende och glädjetjut när barn har ett samspel, vilket barnen gärna delar med sig av till varandra. Imitation av rörelser är också vanligt under matsituationerna. Om ett barn börjar klappa eller hamra med besticken i bordet följer snabbt andra med och det blir som en hel orkester. En skillnad på våra undersökningsgrupper är att på Gräshoppan sitter de yngre barnen (1-2 år) och äter med äldre barn. Oftast har de ett eller flera barn som är mellan 3-5 år som sitter vid samma matbord. På Gräshoppan behöver det inte vara de yngsta barnen som börjar utan de yngre barnen är snabba att härma vad de äldre barnen gör, speciellt vid "bus- situationer".

Genom att ha ett socialt samspel med andra utvecklas barnen till egna individer, som andra forskare (Michélsen, Løkken, Knutsdotter Olofsson) har kommit fram till är imitation, kroppsspråket och glädjen det som är utmärkande i denna ålder. Det är med kroppen barnen formar och förstår sin omvärld innan de kan sätta ord på det de lärt sig (Løkken, 2004 s.15). Med kroppen skapar barn samspel med andra genom att använda kroppsspråket, gester och ögonen. Barn finner en stor glädje i att röra på sig och vara tillsammans med andra (Michélsen 2004 s.94). Barn är glädje. Genom samspel med andra blir barn sig själva de hittar sin egen personlighet.

5. Diskussion och kritisk reflektion

I detta avslutande kapitel presenterar vi en diskussion och en reflekterande granskning av vår uppsats. Vi börjar med en metoddiskussion som sedan följs av en resultatdiskussion.

5.1. Metoddiskussion

Vårt upplägg av examensarbetet och vårt val av den kvalitativa forskningsmetoden inför insamlandet av vårt empiriska material tycker vi har varit bra. Vi tycker att valet av videokamera i kombination med papper och penna var ett bra sätt att samla in information till vår studie. Videoobservationer har gett oss möjligheter att titta på det filmade materialet flera gånger. Vi anser att detta hjälpte oss när vi tolkade och analyserade vår empiri. Det gav oss även möjlighet att observera samma situationer vid flera olika tillfällen. Med hjälp av penna och papper kunde vi även dokumentera de samspel som uppstod när videokameran var avstängd.

Från början hade vi bara tänkt använda oss av videoobservationer men upptäckte ganska snabbt att det uppkom samspelssekvenser när kameran var avstängd. Därför använde vi oss också av penna och papper. Skillnaden mellan dessa två observationstekniker är att videoobservationerna kunde vi titta på flera gånger när vi analyserade vårt material och upptäckte nya saker varje gång, medan det skrivna endast var det som ögat för tillfället registrerade. Därför hade det allra bästa varit att ha videokameran hela tiden men det hade resulterat i ett allt för omfattande material i förhållande till tiden. Något som vi kunde ha gjort annorlunda i vår undersökning är att vi kunde ha observerat andra vardagliga situationer på förskolan till exempel samspelet vid utevistelse eller vid samlingar.

För att göra arbetet mer ingående tycker vi att det kunde ha varit intressant att få en inblick i hur pedagogerna på de båda förskolorna tänker kring de små barnens samspel. Intervjuer med pedagoger kunde ha varit en bidragande del till vår studie.

5.2 Resultatdiskussion

Syftet med examensarbetet var att få en djupare förståelse för småbarns samspel i leken, detta tycker vi har uppnåtts. Vi har besvarat våra frågeställningar. Vi har fått en djupare förståelse inför de yngsta barnens sociala samspel och interaktioner i leken. Vi har fått mer insikt i toddlarkulturen och vad denna kultur innebär som det faktum att det snarare är en mer

kroppslig kultur som förenar de yngsta än en språklig kultur och att kommunikation sker genom kroppsspråket.

De teorier och tidigare forskning som vi använt oss av har varit till stor nytta för vår undersökning. Delar av det som andra forskare skrivit om har även vi sett i vår undersökning. I vår analys har vi belyst de delar som är utmärkande för barns samspel i denna ålder. Det som är grunden till nästan alla våra samspelsekvenser är rörelse och kroppsspråket, barnen samspelar med varandra genom att imitera och därigenom lär de sig nya saker. När vi analyserade vår empiri tyckte vi att när det gäller konflikter kring leksaker skilde sig vår studie från vad andra forskare har skrivit. Barnen i vår undersökning släppte leksaken till den som var ”starkast” i motsats till det andra forskare har beskrivit nämligen att det barn som hade leksaken från början vann konflikten.

Vårt resultat är inte allmänt och gäller inte för alla förskolor utan enbart på de avdelningar som vår studie gjordes. Vi är även medvetna om att i fall samma studie hade gjorts på en annan förskola kunde resultatet ha sett annorlunda ut. Med tanke på att vi arbetar på de förskolorna där vi har genomfört våra undersökningar är våra tolkningar präglade av oss, våra erfarenheter och kunskaper. Vi har försökt att vara så opartiska som möjligt när vi har tolkat och analyserat vårt empiriska material. Om andra hade gjort samma undersökning är det inte säkert att de hade tolkat vårt insamlade material på samma sätt.

5.3 Slutord

Vi har lärt oss under resans gång att ha en pedagogroll som innebär att vi ser de yngsta barnens kompetens. Nu ser vi de yngsta barnen med nya ögon och är mer uppmärksamma på det viktiga samspelet som finns i barnens vardag. Barnen lär av varandra och utvecklar sin sociala kompetens. Dessa nya erfarenheter och kunskaper tar vi med oss i vår nya roll som förskollärare.

Referenser

Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid (1997). *Att bli sig själv. Daniel Sterns teori i förskolans vardag*. Stockholm: Liber AB.

Johansson, Eva (2001). *Små barns etik*. Stockholm: Liber AB.

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (2003). *I lekens värld*. Stockholm: Liber AB.

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (1998). *De små mästarna. Om den fria lekens pedagogik*. Stockholm: HLS förlag

Lindahl, Marita (1998). *Lärande småbarn*. Lund: Studentlitteratur

Løkken, Gunvor (2008). *Toddlarkultur om ett- och tvååringars sociala umgänge i förskolan* (översättning: Inger Lindelöf). Lund: Studentlitteratur

Løkken, Gunvor & Haugen, Synnöve & Røthle, Monika (red.) (2006). *Småbarnspedagogik. Fenomenologiska och estetiska förhållningssätt.*(översättning: Eva Trägårdh). Stockholm: Liber AB.

Michélsen, Elin (2004). *Kamratsamspel på småbarnsavdelningar*. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Michélsen, Elin (2005). *Samspel på småbarnsavdelningar*. Stockholm: Liber AB.

Niss, Gunilla & Söderström Anna-Karin (1996) *Små barn i förskolan*. Lund: Studentlitteratur

Norén-Björn, Eva (1990) *Våga satsa på leken*. Stockholm: Liber AB

Patel, Runa & Davidson, Bo (1991, 2003). *Forsknings- metodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur

Pramling Samuelsson, Ingrid & Asplund Carlsson, Maj (2003). *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber AB.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Lindahl, Marita (1999). *Att förstå det lilla barnets värld – med videons hjälp*. Stockholm: Liber AB.

R. P. Björndal, Cato (2005). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber AB

Stern, Daniel N (2003). *Spädbarnets interpersonella värld*. Stockholm: Natur och Kultur andra upplagan

Strandberg, Leif (2006). *Vygotskij i praktiken. Bland plugghästar och fuskklappar*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Sträng, H Monika & Persson, Siv (2003). *Små barns stigar i omvärlden*. Lund: Studentlitteratur

Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskolan Lpfö*. Stockholm: Skolverket och CE Fritzes AB.

Vygotskij, Lev S (1960). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos AB

Elektroniska referenser

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Tillgänglig 2009-02-15

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

